

1. VERSLAAFD AAN EN VEROORDEELD TOT DE POLITIEK

PORTRET VAN GEERT WILDERS

Koen Vossen en Gerrit Voerman

Er zijn weinig politieke partijen die zo sterk verweven zijn met hun leider als de pvv. Niet alleen is Wilders oprichter, fractievoorzitter en nationaal en internationaal boegbeeld, strikt genomen is hij ook het enige lid van de partij. Als het in dit boek over de pvv gaat, dan gaat het vooral over Wilders. Om die reden begint deze bundel met een korte biografische schets van hem. Waar de overige artikelen in deze bundel zich richten op zijn denkbelden, kiezers, nationale en internationale contacten en politieke activiteiten en prestaties, daar zal deze bijdrage vooral trachten een portret te schetsen van de achtergrond en de persoonlijkheid van Wilders. Daarbij baseren we ons op zijn autobiografische boeken, op enkele biografische werken en op portretten en interviews die in de loop der jaren zijn verschenen.¹

Geen enkel ander lid van de Tweede Kamer in de samenstelling van 2019 loopt al zo lang rond op het Binnenhof als Geert Wilders. Zijn politieke leven startte in augustus 1990 met een baan als fractieassistent bij de Tweede Kamerfractie van de vvd. Ruud Lubbers was nog minister-president, de Tweede Kamer vergaderde in de oude zaal en de DDR (Duitse Democratische Republiek) en de Sovjet-Unie bestonden nog. Dat de dan 26 jaar oude Wilders was aangenomen als fractieassistent lag vooral aan zijn grote kennis van de sociale zekerheid in Nederland, een taai onderwerp waarover binnen de vvd-fractie weinig expertise bestond. Wilders had die wel, dankzij enkele jaren

werkervaring bij de Ziekenfondsraad en de Sociale Verzekeringsraad. Eenmaal aan de slag op het Binnenhof, ontpopte hij zich als een zeer gedreven, hardwerkende medewerker wiens belangstelling behalve naar de sociale zekerheid ook uitging naar buitenlandse politiek en dan met name het Midden-Oosten en Oost- en Midden-Europa. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1998 werd hij beloond met een 46^e plaats op de kandidatenlijst van de vvd. Die plek leverde hem een Kamerzetel op, omdat de vvd een grote overwinning behaalde en enkele hooggeplaatste vvd'ers in het kabinet zitting namen.

Behalve door zijn geblondeerde kuif en rijzige gestalte viel Wilders als jong Tweede Kamerlid op door zijn soms stevige kritiek op de verzorgingsstaat en de macht van de vakbonden.² Hij volgde daarbij zowel inhoudelijk als stilistisch het voorbeeld van vvd-leider Frits Bolkestein. In de voorgaande jaren onderscheidde Bolkestein zich door op een voor Haagse begrippen nogal agressieve wijze te debatteren, waarbij hij niet zozeer gericht was op het vergelijk maar op het blootleggen van tegenstellingen. Zo hekelde Bolkestein de stroperige Nederlandse overlegeconomie, het zijns inziens weinig succesvolle concept van de multiculturele samenleving en de volgens hem te snelle Europese integratie.³ Hoewel Bolkestein afscheid nam van de vvd-fractie op het moment dat Wilders erin kwam, voelde deze zich in de Tweede Kamer als een vis in het water. 'Ik vind het iedere dag weer heerlijk hier te mogen rondlopen, ik geniet ervan om de presentielijst te tekenen en tijdens een debat te interrumpen. Het is gewoon een voorrecht om als volksvertegenwoordiger hier je mening te mogen geven,' zo tekende dagblad *Trouw* in 1999 op uit zijn mond.⁴

Over zijn leven voordat hij de politiek in is gegaan, weten we veel minder. Weliswaar zijn er tal van portretten en heeft Wilders zelf twee autobiografische boeken gepubliceerd (*Marked for Death* en *Kies voor Vrijheid*), maar deze zijn alle sterk gekleurd door zijn latere politieke carrière. Autobiografen hebben wel vaker de neiging om achteraf in hun levensverhaal bepaalde gebeurtenissen in hun leven als doorslaggevend aan te merken om daarmee retrospectief latere ingrijpende keuzes of stellingnames te legitimeren. Zeker is dat Wilders in 1963 werd geboren in Venlo. In deze Limburgse grensstad groeide hij op in een katholiek, betrekkelijk traditioneel middenklassemilieu. Zijn vader was adjunct-directeur van een fabriek van kopieermachines, zijn moeder huisvrouw. Wilders was een nakomertje en als puber voor

zijn ouders een eigenwijze lastpak, zo gaf hij later toe. Net als veel van zijn Limburgse generatiegenoten had hij weinig op met de rooms-katholieke kerk en het 'rijke roomse leven'. Waar hij in zijn jonge jaren politiek stond is niet duidelijk; wel leek hij zich thuis te voelen in de 'progressieve' subcultuur: lang haar, leren jas en luisteren naar – volgens eigen zeggen – 'foute, linkse anarchistische bands'.⁵

Wilders was avontuurlijk ingesteld: na de middelbare school reisde hij als backpacker door het Midden-Oosten en werkte hij een tijd in een kibboets in de Jordaanvallei.⁶ Uit deze periode stamt, zoals hij later vaak heeft verteld, zijn onvoorwaardelijke liefde voor Israël maar ook zijn afkeer van de islam. Wat Israël betreft, lijkt dit te kloppen: hij is er nadien nog vele malen teruggekeerd en al als vvd-fractiemedewerker was hij een vaste bezoeker van de Israëlische ambassade.⁷ Zijn felle afkeer van de islam lijkt echter van latere datum te zijn. Weliswaar stelde hij als vvd-Kamerlid na 1998 al tientallen vragen over de gevaren van islamitisch fundamentalisme en moslimextremisme, maar de islam als zodanig bleef buiten schot. Na de aanslagen op 11 september 2001 in de Verenigde Staten nam Wilders nadrukkelijk afstand van de oproep van de later door hem gekoesterde rechtse populist Pim Fortuyn om een 'Koude Oorlog tegen de islam' te beginnen. 'Een verwerpelijke opmerking, omdat ie daarmee alle moslims op één hoop gooit', aldus Wilders. 'De islam, daar is niets mis mee. Het is een te respecteren godsdienst. Ook de meeste moslims ter wereld, maar ook in Nederland, zijn goede burgers... Het gaat om dat kleine stukje moslimextremisme', zo zei hij in de veelbekeken talkshow Barrend en Van Dorp.⁸

Waar komt de Wilders later zo kenmerkende afkeer van de islam dan wel vandaan? Zeker is dat deze van voor zijn breuk met de vvd dateert. Het lijkt erop dat '9/11', ondanks Wilders' aanvankelijk apaiserende reactie, toch al wel snel tot een eerste radicalisering van zijn opvattingen over de islam heeft geleid. Dat proces werd bevorderd door de komst van de van oorsprong Somalische Ayaan Hirsi Ali in de Tweede Kamerfractie van de vvd, na de verkiezingen van januari 2003.⁹ Hirsi Ali had na 9/11 haar islamitische geloof afgezworen en zich vervolgens ontpopt als scherpe criticaster van de islam. Wilders en zij pleitten voor een 'liberale jihad' tegen de radicale islam. Om de vrijheid van godsdienst op langere termijn te beschermen, zou deze 'voor bepaalde groepen in bepaalde gevallen tijdelijk opzij moeten worden

gezet'. Het tweetal zou nog meer opiniestukken schrijven waarin zij de strijd aanbonden tegen de politieke islam, die zij beschouwden als 'een nihilistische, antisemitische, gewelddadige religieuze ideologie die qua mensverachting overeenkomt met het nationaal-socialisme'.¹⁰ Toch is dan nog geen sprake van een afwijzing van de gehele islam, maar slechts van de politieke islam. Zelfs in zijn in april 2005 geschreven boek *Kies voor Vrijheid* kritiseerde Wilders vooral de 'fascistische excessen van de islam', en maakte hij wel een onderscheid tussen 'islam en moslims'; hij meende dat moslims wel degelijk voor de democratie te winnen waren, op een kleinere groep na. 'Met de overige moslims, dus de overgrote meerderheid, is als het gaat om rechtsstatelijke standpunten en veiligheid geen vuiltje aan de lucht... De meerderheid is niet extreem, terroristisch of crimineel... Zij worden, volstrekt ten onrechte, over één kam geschoren met kwaadwillenden'.¹¹

De geruchtmakende opmerking over 'een tsunami van islamisering' die Nederland dreigt te overspoelen, gemaakt tijdens de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen van november 2006, vormde achteraf het startschot van een fundamentele radicalisering van Wilders' opvattingen over de islam, met alle bijbehorende polariserende uitlatingen over hoofddoekjes ('kopvodden'), moskeeën ('haatpaleizen') en de Koran ('het *Mein Kampf* van een religie'). De strijd tegen de islam als totalitaire ideologie ging het hoofdbestanddeel vormen van zijn politieke activiteiten. 'Dat is waar ik mee opsta en waar ik mee naar bed ga, dat is iedere seconde waar ik aan denk', zo verwoordde Wilders het zelf in 2015 in een interview met *De Telegraaf*.¹²

Voor deze verdere radicalisering worden dikwijls twee verklaringen gegeven. De eerste is dat zij een gevolg is van het strenge beveiligingsregime waaraan Geert Wilders sinds de moord op de filmmaker Theo van Gogh op 2 november 2004 is onderworpen. Door zijn uitspraken over de islam en de profeet Mohammed prijkt Wilders' naam tot op de dag van vandaag hoog op de 'hitlist' van radicaalislamitische terroristische organisaties. Dagelijks ontvangt hij per mail of twitter doodsbedreigingen. Hoe reëel de dreiging is, is wel gebleken uit de aanslagen op Van Gogh en op de redactie van het Franse tijdschrift *Charlie Hebdo*. 'Soms, heel soms zie ik mezelf in een plas bloed op straat liggen, maar ik probeer dat beeld weer heel snel kwijt te raken', zo vertrouwde hij een journalist van *Trouw* toe.¹³ In psychologisch onderzoek naar de effecten van permanente beveiliging op iemands psychische staat blijkt dat dat

de beveiligden vaak een verhoogd stressniveau hebben, minder goed kunnen relativeren en gevoeliger zijn voor complottheorieën.¹⁴ Aangezien Wilders iedere medewerking aan zulke onderzoeken categorisch afwijst, weten we niet of deze gevolgen zich ook bij hem voordoen. Het is echter goed voorstelbaar dat de voortdurende aanwezigheid van bewakers in zijn buurt een constante bevestiging vormt van de opvatting dat de islam een sterke bedreiging vormt. De beveiliging verleent de politieke activiteiten van Wilders overigens tegelijk geloofwaardigheid en urgentie, zowel voor hemzelf als voor anderen. Hij heeft daardoor veel meer dan zijn politieke concurrenten het imago van iemand die grote persoonlijke offers moet brengen voor zijn opvattingen.

Geert Wilders ruimt zijn kamer uit die hij als VVD-Kamerlid bezette, na de breuk tussen hem en de liberale fractie.

Een tweede verklaring is dat die radicalisering een gevolg is van zijn toenemende politieke isolement, dat is begonnen met zijn breuk met de vvd. Niet langer gehinderd door de marges van het op bestuursverantwoordelijkheid gerichte conservatief-liberalisme van de vvd, kon Wilders op zoek naar een nieuwe achterban. In 2002 had Fortuyn al laten zien dat veel kiezers behoefte hadden aan een mediagenieke dwarsligger met uitgesproken rechtse opvattingen over immigratie,

islam, veiligheid en de Nederlandse identiteit. In de vvd had Wilders al tijdens de opkomst van Fortuyn gepleit voor een rechtserre koers, maar noch partijleider Hans Dijkstal, noch diens opvolger Jozias van Aartsen waren bereid de koers van de partij te verleggen. Nadat Wilders uit de vvd-fractie was gestapt, kon hij alle remmen losgooien. In *Kies voor Vrijheid* gaat hij tekeer tegen de in zijn ogen softe en gezapige Nederlandse politieke cultuur van dialoog en polderen. ‘Den Haag’ was een systeem dat kritische houding afstraft en risicomijdend gedrag beloont, met een mooi woordvoerderschap, een zetel in het fractiebestuur en – ‘als je luistert naar de elite’ – misschien wel een plek in het kabinet. Als je afwijkende posities inneemt, ‘zeker als dat het standpunt is van de grote baas, raak je in de problemen, al staan er nog zoveel kiezers achter je’. Zelfs Bolkestein ontkwam niet aan zijn toorn: zijn gerespecteerde leermeester maakte ook deel uit van ‘de politieke elite die ons land schaakt, die zichzelf in stand houdt.’¹⁵ In zijn eerste program, dat in dezelfde tijd werd opgesteld, verklaarde Wilders zich ‘onafhankelijk’ van deze ‘zelfvoldane politieke elite’, die de vrijheid en onafhankelijkheid van Nederland zou willen inruilen voor multiculturalisme, cultuurrelativisme en een Europese superstaat. Zijn steeds radicalere visie op de islam past zo gezien in een algehele radicalisering die zich na zijn breuk met de vvd in rap tempo heeft voltrokken.

Volgens enkele voormalige partijgenoten zou Wilders daarnaast ook een meer persoonlijk motief hebben gehad om te breken met de vvd. Door de nederlaag van de liberalen in 2002 verloor Wilders zijn zetel in de Tweede Kamer. Omdat enkele Kamerleden doorschoven naar het eerste kabinet-Balkenende van CDA, vvd en Lijst Pim Fortuyn (LPF), kwam Wilders toch weer in de Kamer. Deze ervaring was echter dermate traumatisch voor hem, dat hij vanaf dat moment vastbesloten zou zijn om zijn politieke toekomst in eigen hand te houden. Als verklaring voor zijn breuk met de vvd is deze analyse wellicht wat vergezocht, maar zij toont wel aan hoezeer Wilders in zijn omgeving als een politieke junkie te boek stond. ‘Geert zonder politiek is als een boek zonder letters. Leeg’, zo omschreef vvd-Tweede Kamerlid Halbe Zijlstra in 2008 zijn oud-partijgenoot.¹⁶

Er is na alle jaren dat Wilders in de schijnwerpers staat nog steeds betrekkelijk weinig bekend over zijn privéleven. Met zijn van oorsprong Hongaarse echtgenote en zijn twee poezen Snoetje en Plusje woont hij in een zwaarbeveiligd appartement op een strikt geheim adres, niet ver

van het Binnenhof. Over hobby's, interesses en vriendschappen buiten de politiek om weten we weinig meer dan dat hij de *Donald Duck* leest, graag naar de Efteling gaat en *House of Cards* volgt. Soms gaat hij naar de bioscoop, maar vanwege de beveiliging mag hij pas na aanvang van de film naar binnen en moet hij voor het einde weer vertrekken.¹⁷

Behalve als een workaholic wordt Wilders ook dikwijls gekarakteriseerd als een pure solist, die vriend en vijand vaak weet te verrassen met drastische besluiten, zoals zijn beslissing om de gedoogsteun voor het eerste kabinet-Rutte in te trekken of de publicatie van het één A4 tellende partijprogramma in 2016. Sinds de PVV in november 2006 in de Tweede Kamer kwam, omringt hij zich met een klein groepje vertrouwelingen als de fractieleden Fleur Agema, Martin Bosma, Dion Graus en Barry Madlener, zonder dat overigens duidelijk is wat hun invloed nu precies is. Over de interne partijperikelen van de PVV bestaan veel speculaties, maar weinig harde gegevens. Door zijn neiging tot solisme en zijn monomane werkdrang is Wilders volgens sommigen onmogelijk om mee samen te werken (zie ook de bijdrage 'Een uniek experiment. De partijorganisatie van de PVV' van Vossen in deze bundel). Zelf heeft hij wel eens opgemerkt dat hij juist door deze karaktertrekken bestand is tegen de moeilijke leefsituatie waarin hij zich sinds 2004 bevindt. 'Het helpt dat ik altijd een einzalgänger ben geweest', zo vertelde hij een journalist van *Het Parool*. 'Je zag mij nooit op VVD-borrels en dat soort dingen. Zonde van m'n tijd, ik ga liever werken.'¹⁸

Typend ook was Wilders' reactie na het dramatische verlies bij de Europese verkiezingen van 23 mei 2019, toen de PVV al haar zetels verloor. Gevraagd of hij bereid was zelf consequenties uit het verlies te trekken, antwoordde Wilders gebeten: 'Ik zal nooit aftreden. Nooit. U zult mij nooit zien gaan.'¹⁹ 'Desnoods met een rollator' zou hij doorgaan met het uitdragen van zijn opvattingen in de Tweede Kamer. Of dat als eenmansfractie is of als grootste fractie in de Tweede Kamer, lijkt welhaast van secundair belang. Het antwoord geeft enerzijds aan hoezeer Wilders zich is gaan identificeren met zijn werk als Tweede Kamerlid, 'de mooiste baan die er is', zoals hij zelf dikwijls heeft gezegd. Anderzijds toont zijn reactie ook een zekere tragiek. Want welke andere opties dan het Kamerlidmaatschap zijn er voor een controversiële en zwaarbeveiligde politicus als Wilders? Welke gemeente of provincie, zorgverzekeraar, bouwfonds, adviesbureau of woningcorporatie zal Wilders als boegbeeld willen hebben? Wellicht dat hij,

in navolging van Ayaan Hirsi Ali, bij een Amerikaanse denktank of stichting terecht kan, maar dan zal hij naar verloop van tijd wellicht wel zelf voor de kosten van zijn beveiliging moeten opdraaien. Een teruggetrokken bestaan als rozenkweker of eigenaar van een bed-en-breakfast lijkt alleen al om die reden evenmin tot de mogelijkheden te behoren. Wilders lijkt zo gezien ook gevangen te zitten in een bestaan als zwaarbeveiligde fractieleider op het Binnenhof.

Hoe lang Wilders dat nog zal blijven, zal behalve van hemzelf ook afhangen van het aantal kiezers dat bereid blijft om op hem te stemmen. Met de opkomst van Forum voor Democratie van Thierry Baudet is Wilders zijn monopolie op de uiterste rechterflank kwijtgeraakt. Niet alleen kiezers maar ook journalisten hebben hun aandacht verlegd naar Baudet, die net zo bedreven blijkt als Wilders in het trekken van aandacht en het provoceren van jan en alleman. De toekomst van de pvv is daardoor vooral afhankelijk van de lotgevallen van haar concurrent. Als Forum aan interne conflicten ten onder zal gaan, en de voortekenen daarvan zijn anno 2019 zeker aanwezig, dan kan Wilders opnieuw een electorale factor worden. Zo niet, dan rest hem waarschijnlijk een toekomst in de marge van het politieke spectrum. In ieder geval zal naar zijn solopartij minder worden geluisterd.

Hoe zullen historici later over Wilders oordelen? Worden zijn macht en betekenis heden ten dage overschat of onderschat? Is zijn strijd voor 'ons volk' achteraf een achterhoedegevecht of zal hij worden gezien als voorloper van een terugkeer naar de natiestaat? Is hij de moderne Cassandra of blafte hij slechts terwijl de karavaan verder trok? Het zijn vragen die in de hitte van de strijd nog niet goed kunnen worden beantwoord. Wat echter al wel kan worden gesteld is dat Wilders in veel opzichten is afgeweken van wat in de conciliante, bedachtzame Nederlandse politiek tot dan toe gangbaar was. Dat geldt voor zijn strategie van confrontatie en conflict, zijn snoeiharde aanvallen op andere politici, op de media, op rechters, maar ook voor de wijze waarop hij zijn partij heeft vormgegeven, als partij zonder leden. En het geldt voor zijn politieke programma, dat met zijn populisme, nationalisme en islamalarmisme, paden bewandelt die voordien in de Nederlandse politiek nauwelijks waren betreden. Of hij daarmee een pionier is van een nieuw tijdperk in de Nederlandse politiek of een kortstondig populaire afwijking van de Nederlandse normaliteit, zal de toekomst moeten uitwijzen.